

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ DERNEĞİ

DAVA GÖZLEM RAPORU

CEM ŞİMŞEK

Türk Ceza Kanunu'nun 299. Maddesi

I. Giriş

1. Bu dava gözlem raporu, Türkiye’de düşünce ve ifade özgürlüklerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütü olan İfade Özgürlüğü Derneği (“İFÖD”) tarafından hazırlanmıştır. İFÖD, gözlem raporunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. ve 10. maddesi ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkı ve ifade ve basın özgürlüğü hakkı üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı ile belirlenen standartları esas almıştır.
2. Bu gözlem raporu Evrensel Gazetesi yazı işleri müdürü Cem Şimşek’in yayınladığı bazı karikatürler dolayısıyla hakkında açılan cumhurbaşkanına hakaret ceza davasına ilişkin gelişmeleri ele almaktadır. Davanın arka planına ilişkin gelişmeler şöyledir:
3. Türkiye’nin 2011 yılında başlayan Suriye’deki iç savaş karşısında izlediği politika Türkiye’de ve Dünya basınında fazlasıyla tartışılmıştır. Suriye’deki yaşanan iç savaş süresince Irak ve Şam İslam Devleti (‘İŞİD’) isimli terör örgütü tarafından insanlığa karşı suçlar işlenmiş ve bu suçlar sebebiyle birçok kişi yaşamını kaybetmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise Avrupa devletleri, Türkiye Hükümeti’nin artan İŞİD tehdidi karşısında izlediği politikayı eleştirmekte ve İŞİD’e karşı verilen mücadeleyi yetersiz bulmaktadır. Bu kapsamda, kimi Avrupa devletleri ve Avrupa basını Türkiye’nin İŞİD’e karşı verilen mücadeleyi zora soktuğunu ve Türkiye’nin İŞİD ile mücadele etmektense Türkiye tarafından PKK terör örgütünün uzantısı olarak kabul edilen YPG isimli terör örgütünü hedef aldığı iddia etmiştir.¹ Dönemin Almanya Hükümeti ve Alman basını da Türkiye’yi sert bir dille eleştirmiştir.² Alman basınına yansıyan tartışmalar ekseninde dergi ve gazetelerde yayımlanan karikatürlerin ana konuları; Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açıklamaları, Türkiye’nin gerçekleştirdiği hava saldırıları ve Almanya siyasetinin tepkisi olmuştur.
4. Evrensel isimli İnternet haber sitesinin yazı işleri müdürü olan Cem Şimşek 01.08.2015 tarihinde Almanya medyasında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın İŞİD ve YPG’ye karşı izlediği politikalar üzerine hazırlanan karikatürleri Türkçe’ye tercüme ederek kamuoyunun bilgisine sunmuştur. Evrensel İnternet Haber sitesinde “Alman karikatüristler Erdoğan’ı fena çizdi” başlığı ile yayınlanan haberde, Alman dergi ve gazetelerde yayımlanan bazı karikatürlere yer verilmiş, karikatürlerin çizerleri tanıtılmış ve karikatürlerdeki konuşma balonları Türkçe’ye çevrilmiştir.
5. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 10.07.2018 tarihli şikâyet dilekçesi ile Cem Şimşek’in TCK’nın 299. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanı’na Hakaret suçundan cezalandırılmasını talep etmiştir. Şikâyet dilekçesinde "*Alman karikatüristler Erdoğan’ı fena çizdi*" başlığı altında yayınlanan yazı ve karikatürlerin Cumhurbaşkanı’na hakaret teşkil ettiği iddia edilmiştir.

¹ Türkiye, YPG ve İŞİD arasındaki ilişkilerin tarihsel açıklaması için bkz. BBC News, “*Turkey v Syria's Kurds v Islamic State*”, 23.08.2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33690060>.

² Almanya’nın Türkiye’nin İŞİD ile mücadelesi hakkındaki açıklamaları için bkz. DW Türkiye, “*Bakan Leyen'e Türkiye tepkisi*”, 26.07.2015, <https://www.dw.com/tr/bakan-leyen-e-t%C3%BCrkiye-tepkisi/a-18607556>, bununla beraber bkz. DW Türkiye, “*Almanya'da Türkiye endişesi*”, 02.08.2015, <https://www.dw.com/tr/almanya-da-t%C3%BCrkiye-endi%C5%9Fesi/a-18622866>.

6. İstanbul Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından Evrensel İnternet Haber sitesinin yazı işleri müdürü olan Cem Şimşek hakkında yukarıda anılan yayın sebebiyle 08.05.2019 tarihinde iddianame düzenlenmiştir. İddianame, Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmiştir. Cem Şimşek, Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 2020/125 Esas numaralı dosyası kapsamında Cumhurbaşkanı'na hakaret suçundan yargılanmıştır. Yargılama davanın 08.07.2021 tarihli altıncı ve son celsesinde tamamlanmıştır. Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi, Cem Şimşek'in 11 ay 20 gün hapis cezası ile cezalandırılmasına ve cezanın ertelenmesine karar vermiştir. Sanık Cem Şimşek mahkûmiyet kararına karşı istinaf başvurusunda bulunmuştur. İstinaf başvurusunu inceleyen İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi, 2021/966 E., 2022/63 K. Numaralı dosya kapsamında istinaf başvurusunu esastan reddetmiştir. Cem Şimşek kararı temyiz etmiştir. Gözlem raporu tarihi itibarıyla temyiz başvurusu halen derdesttir.

1. Genel Bilgiler

7. İFÖD, Cem Şimşek'in Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 2020/125 Esas numaralı dosyası nezdinde görülen yargılamayı, iddianamenin kabul edilmesi ile birlikte davanın birinci duruşmasından itibaren takip etmiştir.
8. İFÖD'ün hukuk ekibi gerçekleştirilen duruşmaların tamamını takip etmiş ve yargılama üzerine gözlemler gerçekleştirmiştir. Ancak, Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel salgın olarak değerlendirilen Covid-19 salgının önlenmesi amacıyla alınan tedbirler dikkate alınarak duruşmalara fiziken katılamamıştır. İFÖD hukuk ekibi; sanıkların avukatları ile iletişime geçerek yargılamayı, avukatların görüşlerini ve dava dosyasındaki belgeleri değerlendirmiş, dava üzerine gözlemler gerçekleştirmiştir.
9. Davanın altıncı ve son duruşmasında sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilmiştir. Sanık Cem Şimşek, mahkûmiyet kararına karşı istinaf başvurusunda bulunmuştur. Cem Şimşek tarafından yapılan istinaf başvurusunu takiben dosya incelenmek üzere İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi'ne gönderilmiştir.

2. Soruşturma Aşaması ve İddianame

10. Soruşturma, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 10.07.2018 tarihli şikâyet dilekçesi ile Evrensel İnternet Haber sitesinde yayınlanan karikatürler sebebiyle yazı işleri müdürü Gazeteci Cem Şimşek hakkında TCK'nın 299. Maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunun işlendiği iddiası suç duyurusunda bulunmasıyla başlamıştır.
11. Cumhuriyet Savcısı, Gazeteci Cem Şimşek hakkında soruşturma yürütmüştür. Cem Şimşek soruşturma kapsamında verdiği ifadesinde "*şikâyete konu karikatürlerin 1 Ağustos 2015 tarihinde Evrensel Gazetesinde yayınlandığını, karikatürlerin yayınlandığı gazete ve dergilerin isimlerinin belirtildiğini, eser sahiplerinin kimliklerinin belli olduğunu, cezai sorumluluklarının bulunmadığını, eleştiri niteliğinde, basın özgürlüğü sınırları içinde kaldığını, bu konuda Yargıtay ve AİHM kararları bulunduğunu*" beyan ederek suçlamayı kabul etmemiştir.
12. TCK'nın 299. Maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanı'na Hakaret suçu bakımından kovuşturma yürütülmesi Adalet Bakanlığı'nın iznine tabidir. Cumhuriyet Savcısı bu sebeple Adalet Bakanlığı'na kovuşturmaya izin verilmesi talepli bir fezleke göndermiştir. İddianameden anlaşıldığı üzere Adalet Bakanlığı 11.03.2019 tarihinde kovuşturma yürütülmesine izin vermiştir.
13. Kovuşturmaya izin verilmesini takiben Cumhuriyet Savcısı, 08.05.2019 tarihli iddianame hazırlamıştır. İddianamede "*Alman karikatüristler Erdoğan'ı fena çizdi*" başlıklı haberdeki sekiz karikatürün Türkçe tercümesi ile birlikte başvurucağının ifadesine yer verilmiştir. Cumhuriyet Savcısı,

herhangi bir değerlendirme yapmaksızın “*Şüphelinin atılı Cumhurbaşkanına hakaret suçunu işlediği tüm soruşturma evrakı kapsamında anlaşılma*” ifadesine yer vererek Gazeteci Cem Şimşek’in TCK’nın 299. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanı’na hakaret suçundan cezalandırılmasını talep etmiştir.

3. Kovuşturma Aşaması

a. 05.12.2019 tarihli Birinci Duruşma

14. Davanın birinci duruşmasında iddianame kabul edilmiştir. Mahkeme, Sanık Cem Şimşek’e bir sonraki celse duruşmada hazır bulunması için davetiye gönderilmiştir. İkinci celsesinin 06.07.2020 tarihinde görülmesine karar verilmiştir.

b. 06.07.2020 tarihli İkinci Duruşma

15. Sanık Cem Şimşek şehir dışında olması sebebiyle duruşmaya katılamamıştır. Duruşmaya sanık müdafî katılmıştır. Sanık müdafî, müvekkilinin mazereti bulunduğunu ve bir sonraki celse hazır edilebileceğini belirterek süre istemiştir.
16. Mahkeme, sanığın mazeretini kabul ederek sanığa bir sonraki celse duruşmada hazır bulunması için süre vermiştir. Davanın bir sonraki celsesi 27.10.2020 tarihine bırakılmıştır.

c. 27.10.2020 tarihli Üçüncü Duruşma

17. Covid-19 salgını nedeniyle Mahkeme re’sen duruşma açarak davanın üçüncü celsesinin 19.01.2021 tarihinde görülmesine karar vermiştir.

d. 19.01.2021 tarihli Dördüncü Duruşma

18. Davanın dördüncü celsesine Sanık Cem Şimşek ve müdafisi katılmıştır. Duruşma kapsamında sanığın sorgusu gerçekleştirilmiştir.
19. Sanık savunmasında haberin 2015 yılında yayınlandığını ve haber yayımlandıktan dört yıl sonra iddianame düzenlenmesinin suç üretilme kastı taşıdığını iddia etmiştir. Sanık haberin yayımlandığı döneme dair açıklamada bulunmuştur. Sanığa göre haberin yayımlandığı dönemde İŞİD terör örgütüne mensup kişiler kendi ifadeleri ile sınırı kolaylıkla geçtiklerine dair açıklamalarda bulunmuş ve bunun bir devlet politikası olduğunu ifade etmişlerdir. Sanık gerek www.evrensel.net’in yazı işleri müdürü olarak gerek kişisel olarak başkası tarafından çizilen karikatürlerden dolayı sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir. Sanık ayrıca www.evrensel.net ‘in yazı işleri müdürü olması sebebiyle yargılanması halinde 5187 sayılı Basın Kanunu’nun 26. maddesi kapsamında haberin yayınlanmasını takiben aradan geçen dört aylık sürede³ hakkında bir soruşturma başlatılmadığını, bu sebeple dava zamanışımının gerçekleştiğini iddia etmiştir. Sanık karikatürlerden kişisel olarak sorumlu tutulması bakımından ise davaya konu karikatürleri kendisinin çizmediğini tekrarlamış ve karikatürleri kendi

³ **Dava süreleri**

Madde 26- Basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğer suçlarla ilgili ceza davalarının bir muhakeme şartı olarak, günlük süreli yayınlar yönünden dört ay, diğer basılmış eserler yönünden altı ay içinde açılması zorunludur.

Bu süreler basılmış eserlerin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim edildiği tarihten başlar. Basılmış eserlerin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim edilmemesi halinde yukarıdaki sürelerin başlama tarihi, suçu oluşturan fiilin Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından öğrenildiği tarihtir. Ancak bu süreler, Türk Ceza Kanunu’nun dava zamanışımına ilişkin maddesinde öngörülen süreleri aşamaz.

sosyal medya hesaplarında dahi paylaşmadığını beyan etmiştir. Sanığa göre haber içeriklerinde suç unsuru bulunmamaktadır. Sanık ayrıca haberdeki karikatürler Türkiye’de yayınlayan ilk İnternet sitesinin www.evrensel.net olmadığını ifade ederek karikatürlerin başka İnternet sitelerinde de yayınlandığını ve haberde bu İnternet sitelerinden alıntı yapıldığına yer verildiğini ifade etmiştir. Sanık suçlamayı kabul etmediğini belirtmiş ve beraatine karar verilmesini talep etmiştir. Sanık, hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi halinde mahkemenin cezanın ertelenmesi yönünde karar vermesini kabul etmemiştir.

20. Sanık müdafii, sanıktan sonra söz alarak savunmalarının ayrıca yazılı olarak Mahkeme’ye sunulduğunu belirtmiş ve davanın Basın Kanunu’nda düzenlenen dört aylık zamanaşımı süresi geçtikten sonra açıldığını ileri sürmüştür. Sanık müdafii ayrıca davaya konu karikatürlerin ilk kez 2015 yılında Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı’na gönderildiğini ancak bu tarihte sanığa karşı herhangi bir dava açılmadığını hatırlatarak huzurdaki dava kapsamında soruşturmanın Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın şikâyeti üzerine başlatıldığını ifade etmiştir. Sanık müdafisi Yargıtay kararları ile kabul edildiği üzere siyasilere karşı daha hoşgörülü olması gerektiğini vurgulayarak davaya konu haberin basın özgürlüğü kapsamında olduğunu ve haber verme amacı taşıdığını savunmuştur. Sanık müdafisi beraat kararı verilmesini talep etmiştir.
21. Cumhuriyet Savcısı, esas hakkındaki mütalaasını açıklamak üzere süre istemiştir. Mahkeme mütalaada bulunulması amacıyla dosyanın iddia makamına tevdiine karar vermiştir. Davanın bir sonraki celsesi 15.04.2021 tarihine bırakılmıştır.

e. 15.04.2021 tarihli Beşinci Duruşma

22. Davanın beşinci celsesine sadece müdafii katılmıştır.
23. Duruşma kapsamında Cumhuriyet Savcısı, esas hakkındaki mütalaasını açıklamıştır. Cumhuriyet Savcısı, karikatürlerde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ne şekilde tasvir edildiğini tekrarladıktan sonra sanığın www.evrensel.net “sitesinde bu karikatürleri paylaştığı, karikatürlerde, Cumhurbaşkanının siyah giyimli terörist olarak tasvir eden paylaşımının müstet Cumhurbaşkanına Hakaret suçunu oluşturacağı, sanığın eylemi yönünden yapılan yayının internet üzerinden olduğu anlaşılacakla 5187 sayılı kanunun tatbik edilemeyeceği soruşturma ve kovuşturmanın genel hükümlere göre yürütüleceği dosya kapsamındaki şikayet dilekçesi, ekran görüntüleri, sanığın soruşturma ve kovuşturma aşamasındaki beyanları, bilirkişi tercüme raporu ve sair soruşturma evrakı kapsamında TCK nın 299. Maddesinde yazılı Cumhurbaşkanına Hakaret suçunun 299/2 maddesi uyarınca alenen işlendiği sabit olduğundan sanığın cezalandırılmasına karar verilmesi” yönünde mütalaada bulunmuştur. Buna karşılık, sanık müdafii mütalaaya karşı beyanda bulunmak için süre talep etmiştir.
24. Mahkeme, müdafinin talebine uygun olarak mütalaaya karşı yazılı beyanda bulunulması için sanık vekiline gelecek celseye kadar süre vermiştir. Davanın bir sonraki celsesi 08.07.2021 tarihine bırakılmıştır.

f. 08.07.2021 tarihli Altıncı Duruşma

25. Davanın altıncı celsesine sanık müdafii ve katılan vekili katılmıştır. Sanık müdafii celse arasında mütalaaya karşı yazılı savunmalarını dosyaya sunmuştur. Sanık müdafii haberin basın özgürlüğü kapsamında olduğunu haberde Alman karikatüristler tarafından çizilen karikatürlerin paylaşıldığını belirterek AİHM’in yerleşik içtihadına göre suçun unsurlarının gerçekleştiğinden bahsedilmeyeceğini ifade etmiştir. Katılan vekili söz alarak şikayetlerinin devam ettiğini ve sanığın cezalandırılmasını talep ettiklerini belirtmiştir.

26. Mahkeme, altıncı duruşmada dosyayı karara çıkararak sanığın üzerine atılı Cumhurbaşkanına hakaret suçunu alenen işlediği gerekçesi ile sanığın 11 ay 20 gün hapis cezası ile cezalandırılmasına ve sanığa verilen hapis cezasının ertelenmesine karar vermiştir.

4. Karar ve İtiraz Süreci

27. 08.07.2021 tarihinde Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi, Cumhuriyet Savcısı'nın mütalaasına uygun olarak sanığın mahkumiyetine karar vermiştir. Mahkeme, Cumhurbaşkanına hakaret suçunda korunan ve ihlal edilmiş olan hukuki değerın sadece Cumhurbaşkanının kişiliğı değil aynı zamanda devletin siyasal yapısı olduğunu belirtmiştir. Mahkeme suçun devletin saygınlığına karşı işleniyor olduğu gerekçesi ile eylemin Cumhurbaşkanının görevi ile bağlantılı olması gerekmediğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Mahkeme'ye göre Cumhurbaşkanı'na hakaret suçu bakımından sanığın hangi saik ile hareket ettiği önem taşınmamaktadır.

28. Mahkeme, TCK'nın 299. Maddesine dair yaptığı ilkesel açıklamaları takiben somut olay üzerine değerlendirmede bulunmuştur. Mahkeme davaya konu karikatürlerde yer alan ifadelerin Türkçesini açıkladıktan sonra sanığın bu karikatürleri paylaşarak "katılanın onur şeref ve saygınlığını rencide etmiş" olduğunu ve 5237 sayılı TCK'nın 125. maddesinde korunan hukuki yararın ihlal edildiğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca "söz konusu olayda paylaşımların internet ortamında yapıldığı görülmekle, aleniyet unsuru gerçekleştiği" gerekçesi ile cezada artırım yaparak sanığın 11 ay 20 gün hapis cezası ile cezalandırılmasına, cezanın TCK'nın 51. Maddesi uyarınca ertelenmesine ve sanığın bir yıl denetime tabi tutulmasına karar vermiştir. Sanık, katılanın kendisini vekil ile temsil ettirmiş olması sebebiyle katılana 4080 TL vekalet ücreti ödemeye mahkûm edilmiştir.

29. Sanık müdafî, karara karşı istinaf başvurusunda bulunmuştur. İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi, 2021/966 E., 2022/63 K. Numaralı dosya kapsamında 'Mahkemenin kararında usule ve esasa ilişkin herhangi bir hukuka aykırılığın bulunmadığı, delillerde ve işlemlerde herhangi bir eksiklik olmadığı, ispat bakımından değerlendirmenin yerinde olduğu, eylemin doğru olarak nitelendirildiği ve kanunda öngörülen suç tipine uyduğu, cezanın kanuni bağlamda uygulandığı, anlaşıldığından sanık müdafinin ileri sürdüğü nedenler yerinde görülmemiş olmakla...' gerekçesi ile istinaf başvurusunu esastan reddetmiştir.

a. Gerekçeli Karar Hakkı Bakımından

30. Anayasanın 36. maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de gerekçeli karar hakkıdır.⁴ Anayasa'nın 141. maddesinin üçüncü fıkrasında "bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır" denilerek mahkemelere kararlarını gerekçeli yazma yükümlülüğü yüklenmiştir.⁵ Bir kararda tam olarak hangi unsurların bulunması gerektiği davanın niteliğine ve koşullarına bağlı olup muhakeme sırasında açıkça öne sürülen iddia ve savunmaların davanın sonucuna etkili olması halinde, davayla doğrudan ilgili olan bu usul ve esasa ilişkin hususlara mahkemelerce makul bir gerekçe ile yanıt verilmesi gerekir.⁶ Aksi halde, davanın sonucuna etkili olan iddiaların cevapsız bırakılmış olması gerekçeli karar hakkının ihlaline neden olacaktır.⁷

⁴ Abdullah Topçu, B. No: 2014/8868, 19.04.2017, para. 75

⁵ Vedat Benli, B. No: 2013/307,16/5/2013; §30; Ahmet Sağlam, B. No: 2013/3351, 18/9/2013, para. 49

⁶ Sencer Başat ve diğerleri, para. 35.

⁷ Ruşen Melih Nebigil, no. 2014/2037, 17.07.2018, para. 24-29.

31. Öte yandan, AİHM'in *Cumhuriyet Vakfı/Türkiye* kararında⁸ da belirttiği üzere ifade özgürlüğü sınırlandırılırken gerekçeli karar verme yükümlülüğü ayrı bir öneme sahip olmaktadır ve bu bağlamda ifade özgürlüğünü sınırlamanın veya sınırlamaya yapılan itirazın reddinin altında yatan nedenlerin öğrenilmesi mümkün olmalıdır. Böylece itiraz hakkı etkin kullanılabilir ve bu sayede ifade özgürlüğüne yapılacak müdahalelerin keyfi olmasının önüne geçilebilecektir.⁹ Bu kapsamda ifade özgürlüğünün kullanılmasından çok daha ağır basan, korunması gereken yararın somut olgulara dayalı olarak kararda yer alması ve değerlendirilmesi gerekir.¹⁰
32. Somut olayda, sanık ve müdafî hem olaya hem de olaya uygulanacak hukuka ilişkin ayrıntılı görüşlerini ilk derece mahkemesinde ve daha sonrasında da istinaf mahkemesinde ileri sürmüştür. Ancak Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi, gerekçeli kararında sanık tarafından ileri sürülen savunmalara yönelik hiçbir değerlendirme yapmamıştır. Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi kararında karikatürlerin içeriğini özetlemiş ve Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunun unsurları bakımından soyut değerlendirmelerde bulunmuştur. Söz konusu soyut değerlendirmeler ile birlikte sanık tarafından ileri sürülen savunmalar somut olaya uygulanmamıştır. Mahkûmiyet kararına karşı yapılan istinaf başvurusunda ise İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi benzer bir şekilde sanık tarafından ileri sürülen hiçbir savunmayı tartışmamıştır. Söz konusu kararda somut hiçbir değerlendirme yer almamaktadır ve sanık tarafından ileri sürülen savunmalar tek cümleden ibaret "*sanık müdafinin ileri sürdüğü nedenler yerinde görülmemiş olmakla...*" gerekçesiyle reddedilmiştir
33. Dolayısıyla, söz konusu kararlar incelendiğinde gerek Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi'nin gerek İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi'nin somut herhangi bir değerlendirmede bulunmadığı görülmektedir. Öte yandan, Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi yargılamasının herhangi bir aşamasında ve aynı zamanda gerekçeli kararında sanık tarafından ileri sürülen savunmalar üzerine herhangi bir değerlendirmede bulunmamıştır. Benzer şekilde, sanığın savunmaları İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi tarafından da değerlendirilmemiştir. Bu sebeple, gerekçeli karar hakkı bakımından söz konusu mahkeme kararlarının AİHM standartlarına uygun olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.
- b. AİHM Kararları Işığında Cumhurbaşkanı'na Hakaret Suçunu Düzenleyen TCK'nın 299. Maddesi**
34. AİHM, birçok kararında Cumhurbaşkanı'na hakaret suçları ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.¹¹ AİHM içtihadı hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde devlet başkanlarının diğer kişilerden farklı ceza hukuku hükümleriyle korunmasını Sözleşmeye aykırı bulmaktadır.¹² Kaldı ki, devlet başkanlarının korunmasının meşru görüldüğü hallerde dahi AİHM, devlet büyüklerinin içinde bulunduğu baskın konumu da gözetenek, yetkililerin ceza yolunun kullanımında sınırlamaya gitmeleri

⁸ *Cumhuriyet Vakfı/Türkiye*, no. 28255/07, 08.10.2013.

⁹ *H/Belçika*, no. 8950/80, 30.11.1987, para. 30, 53, *Georgiadis/Yunanistan*, no. 21522/93, 29/05/1997, para 41, 43; AYM, *Sebahat Tuncel (2) Başvurusu*, no. 2014/1440, 26.02.2015, para. 58.

¹⁰ *Mustafa Ali Balbay*, no. 2012/1272, 4/12/2013, para. 114).

¹¹ AİHM'in devlet başkanlarına ve krala hakaret suçu çevresinde belirlediği kriterler bakımından yerleşik içtihadı için bkz. *Colombani ve diğerleri/Fransa*, no. 11798/85, 23/4/1992, *Eon/Fransa*, no. 26118/10, 14.03.2013, *Otegi Mondragon/İspanya*, no. 2034/07, 15/03/2011, *Stern Taulats ve Roura Capellera/İspanya*, no. 51168/15 51186/15, 13.03.2018.

¹² *Colombani/Fransa*, no: 51279/99, 25.6.2002, para. 68-69; *Otegi Mondragon/İspanya*, no. 2034/07, 15.03.2011, para. 55, 56; *Artun ve Güvener/Türkiye*, no. 75510/01, 26.6.2007, para. 31; *Önal/Türkiye (2)*, no. 44982/07, 02.07.2019, para. 35; *Vedat Şorli/Türkiye*, no. 42048/19, 19.10.2021, para. 54.

gerektiğini belirtmektedir.¹³ Öte yandan, AİHM'in yerleşik içtihadı ile sabit olduğu üzere devlet başkanlarının ağır eleştiriye katlanma yükümlülüğü bulunmaktadır.¹⁴ Aşağıda ayrıca açıklanacağı üzere bu kapsamda, Türkiye aleyhinde verilen çok sayıda ihlal kararı bulunmaktadır.¹⁵

35. AİHM son olarak 19.10.2021 tarihli *Vedat Şorli/Türkiye* kararında Cumhurbaşkanına hakaretten mahkûm olan başvurunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiğini tespit etmiştir. AİHM kararında ihlalin TCK'nin 299. maddesinden ve uygulamasından kaynaklandığını belirtmiştir. Mahkeme'ye göre Devlet başkanına özel bir yasayla özel bir korunma sağlanması, Sözleşmenin ruhuyla uyumlu olmadığı gibi Devlet Başkanının kişilik haklarını korumaya ilişkin fayda, bu kişiye kendisine yönelik ifadeler karşısında ayrıcalık veya özel koruma sağlanmasını meşru kılamaz. Buna göre sorunun ve ihlalin kaynağı TCK'nin 299. maddesinin kaleme alınışı ve uygulanışı olduğu için Sözleşme'nin 46. Maddesi uyarınca iç hukukun Sözleşme standartları ile uyumlu hale getirilmesi zorunluluğu vardır.¹⁶ Hükümet bu kararı AİHM Büyük Daire'ye götürmek istemişse de AİHM Büyük Daire'nin konuyu inceleyen paneli bu talebi 28.02.2022 tarihinde reddetmiş ve bu haliyle karar kesinleşmiştir. *Vedat Şorli* kararında AİHM, Sözleşme'nin 46. maddesi çerçevesinde, ihlalin doğrudan TCK'nin 299. maddesinden kaynaklandığını belirterek ihlalin giderilmesi için uygun çözümün Cumhurbaşkanına bir ayrıcalık tanıyan bu hükmün Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi olduğunu belirtmiştir.
36. Gazeteci Cem Şimşek'in davasında Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi, 08.07.2021 tarihinde mahkûmiyet kararı vermiştir. Mahkûmiyet kararının AİHM'in 19.10.2021 tarihli *Vedat Şorli* kararından 3 ay ve kararın kesinleştiği 28.02.2022 tarihinden ise yedi ay önce verildiği görülmektedir. Dolayısıyla, Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi'nin *Vedat Şorli/Türkiye* kararını uygulama imkânı bulunmamakta ise de *Vedat Şorli/Türkiye* kararı TCK'nin 299. maddesi ve genel olarak Cumhurbaşkanına Hakaret suçu ile ilgili olarak verilen ilk karar değildir. AİHM'in Cumhurbaşkanına Hakareti suç olarak düzenleyen hükümlerin uygulanması sebebiyle Türkiye aleyhinde vermiş olduğu çok sayıda ihlal kararı bulunmaktadır.
37. Bu kapsamda, AİHM, Türkiye aleyhine yapılan *Artun ve Güvener* başvurusunda¹⁷ 765 sayılı eski Ceza Kanununun Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunu düzenleyen 158. maddesinden verilmiş bir cezayı ele almış ve Devlet Başkanının tarafsız ve devletin bağımsızlığını temsil eden pozisyonda olmasını da dikkate alarak; bir Devlet Başkanının tarafsız olsa dahi diğer insanlardan ayrıcalıklı bir hakaret hükmüyle korunmasının kabul edilemeyeceğini, bunun Sözleşmenin ruhuna aykırı olacağını tespit etmiştir. *Önal/Türkiye (2)* başvurusunda¹⁸ da AİHM başvuru tarafından yayımlanan kitapta dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e yöneltilen ağır eleştirilerin Cumhurbaşkanının temsil ettiği kuruma yönelik değil kişi olarak Cumhurbaşkanına yönelik olduğunu tespit etmiş ve siyasetçilerin normal kişilerden çok daha fazla eleştiriye açık olmaları gerektiğine ilişkin standardın Cumhurbaşkanı için de geçerli olduğunu belirtmiştir.¹⁹ AİHM bu kararında Cumhurbaşkanına hakaret iddialarının ceza hukuku araçlarıyla yaptırıma uğratılmasının yolunu da bütünüyle kapatmıştır.

¹³ *Otegi Mondragon* kararı, para. 58; *Dickinson/Türkiye*, no. 25200/11, 02.02.2021, para. 56.

¹⁴ *Lingens/Avusturya*, no. 9815/82, 08.07.1986, *Eon/Fransa*, no. 26118/10, 14.03.2013, *Vedat Şorli/Türkiye*, no. 42048/19, 19.10.2021.

¹⁵ AİHM'in Türk Ceza Kanun'unda Cumhurbaşkanı'na Hakareti suç olarak düzenleyen ilgili hükümler üzerine verdiği kararlar için bkz. *Artun ve Güvener/Türkiye*, no. 75510/01, 26.06.2007, *Önal/Türkiye (no. 2)*, no. 44982/07, 02.07.2019, *Vedat Şorli/Türkiye*, no. 42048/19, 19.10.2021.

¹⁶ *Vedat Şorli/Türkiye*, no. 42048/19, 19.10.2021, para. 54

¹⁷ *Artun ve Güvener Türkiye*, no. 75510/01, 26.06.2007.

¹⁸ *Önal/Türkiye (2)*, no. 44982/07, 02.07.2019.

¹⁹ *Ibid* para. 36.

Mahkeme, bir müdahalenin orantılılığının saptanmasında yaptırımın niteliğine ve ağırlığına da bakılması gerektiğini belirterek verilen para cezası en düşük seviyede ve sembolik bir düzeyde bile olsa cezai nitelik taşıdığı sürece başvuruçunun ifade özgürlüğüne müdahaleyi meşru kılmayacağını belirtmiştir.²⁰

38. Görüleceği üzere AİHM içtihadı istikrarlı bir şekilde devlet başkanlarının diğer kişilerden farklı ceza hukuku hükümleriyle korunmasını Sözleşmeye aykırı bulmaktadır.²¹ Devlet başkanlarının korunmasının meşru görüldüğü hallerde dahi AİHM, siyasi kişiliklerin içinde bulunduğu baskın konumu da gözetenek, yetkililerin ceza yolunun kullanımında sınırlamaya gitmeleri gerektiğini belirtmektedir.²²
39. Öte yandan, Avrupa Konseyi'nin diğer organları da daha önce benzer önerilerde bulunmuştur. Bakanlar Komitesi *Artun ve Güvener* Grubu davalarına ilişkin kararın icrasının denetimi kapsamında Türk yetkilileri TCK'nın 299. maddesini ilga etmeye davet etmiştir.²³ Aynı şekilde Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) Mart 2016 tarihli raporunda AİHS'in 10. maddesinin daha fazla ihlal edilmesinin önlenmesi için tek çözümün TCK'nın 299. maddesinin tamamen yürürlükten kaldırılması olduğunu belirtmiştir.²⁴
40. Görüleceği üzere TCK'nın 299. maddesi Türkiye'nin taraf olduğu insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerle çatışmaktadır ve Anayasanın 90. maddesi gereği söz konusu hüküm zımnen ilga edilmiştir. Anayasanın 90. maddesine göre "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*" Anayasa Mahkemesine göre; "*Anayasanın 90. maddenin beşinci fıkrası uyarınca, sözleşmeler hukuk sistemimizin bir parçası olup, kanunlar gibi uygulanma özelliğine sahiptir. Yine aynı fıkra göre, uygulamada bir kanun hükmü ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin olan sözleşme hükümleri arasında bir uyuşmazlığın bulunması halinde, sözleşme hükümlerinin esas alınması zorunludur. Bu **kural bir zımni ilga kuralı olup**, temel hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşme hükümleriyle çatışan kanun hükümlerinin uygulanma kabiliyetini ortadan kaldırmaktadır.*"²⁵
41. Dolayısıyla, temel haklar ve özgürlüklere ilişkin sözleşmelere aykırı bir yasa hükmünün cezalandırmaya esas alınması mümkün değildir. Aksi halde suçların ve cezaların yasallığı ilkesi ihlal edilecektir. Bu kapsamda, Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi, AİHM'in ve Avrupa Konseyi'nin birçok organı tarafından TCK'nın 299. maddesi ile ilgili değerlendirmeleri dikkate almayarak Gazeteci Cem Şimşek'in mahkumiyetine karar vermiştir. Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi, benzer şekilde, AİHM'in devlet başkanlarına ve krala hakaret suçu çevresinde belirlediği kriterler bakımından yerleşik içtihadı haline gelen *Colombani ve diğerleri/Fransa*, *Eon/Fransa*, *Otegi*

²⁰ *Ibid* para. 41-42

²¹ *Colombani/Fransa*, no. 51279/99, 25.6.2002, para. 68-69; *Otegi Mondragon/İspanya*, no. 2034/07, 15.03.2011, para. 55, 56; *Artun ve Güvener/Türkiye*, no. 75510/01, 26.6.2007, para. 31; *Önal/Türkiye (2)*, no. 44982/07, 02.07.2019, para. 35; *Vedat Şorli/Türkiye*, no. 42048/19, 19.10.2021, para. 54.

²² *Otegi Mondragon* kararı, § 58; *Dickinson/Türkiye*, no. 25200/11, 02.02.2021, para. 56.

²³ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 09.06.2021 tarihli 1406. Toplantıda almış olduğu ara karar için bkz.CM/ResDH(2021)110.

²⁴ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'nun ilgili görüşü için bkz. Türk Ceza Kanunu'nun 216, 299, 301 ve 314. Maddelerine İlişkin Görüş, 15.03.2016, CDL-AD(2016)002.

²⁵ Anayasa Mahkemesi'nin ilgili kararları için bkz. *Sevim Akat Ekşi*, no. 2013/2187, 19.12.2013, para. 45; *Neşe Aslanbay Akbıyık*, no. 2014/5836, 16.04.2015, para. 45; *Gülsim Genç*, no. 2013/4439, 06.03.2014, para. 41.

Mondragon/İspanya, Stern Taulats ve Roura Capellera/İspanya kararları dahil olmak üzere devlet başkanına hakaret ile ilgili uluslararası hiçbir standart yönünden değerlendirme yapmamıştır.

42. Bu açıklamalar ışığında, AİHM tarafından açıkça AİHS'e aykırı olduğu saptanmış olan TCK'nın 299. maddesinin, Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca uygulanmaması gerekmektedir. Söz konusu maddeye dayanılarak yargılama yapılması ve mahkûmiyet kararı verilmesi Anayasa'nın 90. Maddesi ile birlikte kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesini ihlal etmektedir. Öte yandan, Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi, AİHM ve Avrupa Konseyi'nin diğer organları tarafından Cumhurbaşkanına hakaret suçu üzerine yapılan değerlendirmeleri dikkate almayarak mahkûmiyet kararında eksik inceleme yapmıştır.

c. İfade Özgürlüğü Açısından Değerlendirme

43. Basın özgürlüğü ile kişilik hakkının karşı karşıya geldiği durumlarda; hukuk düzeninin çatışan iki değer arasında makul bir dengeleme yapması gerekir. Anayasanın 17. maddesinde koruma altına alınan kişilik hakları ile Anayasanın 26. ve 28. maddeleri ile korunan basın ve ifade özgürlüğünün çatıştığı durumlarda çatışan haklar arasında adil bir değerlendirmenin yapılması gerekmektedir.²⁶
44. Bu çerçevede, AYM ve AİHM içtihadı uyarınca, ifade özgürlüğünü, özel hayata saygı hakkı karşısında incelerken, dikkate alınması gereken ilgili kriterler şunlardır; a) *yazı veya ifadelerin kamuoyunu ilgilendiren genel yarara ilişkin bir tartışmaya sağladığı katkı*, b) *hedef alınan kişinin tanınırlık düzeyi ve yazının amacı*, c) *ilgili kişinin yayından önceki davranışı*, d) *bilginin elde edilme yöntemi ve doğruluğu*, e) *yayının içeriği, biçimi ve sonuçları* ve f) *yaptırımın ağırlığı*.²⁷
45. İlk olarak, şikâyette bulunan Cumhurbaşkanının 2003-2014 yılları arasında 11 yıl Türkiye Başbakanı olarak görev yaptığı, 2014 yılında gerçekleştirilen seçimle doğrudan halkoyuyla seçilen ilk Cumhurbaşkanı olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan seçildikten sonra partisi Adalet ve Kalkınma Partisi'nden istifa etmiş ise de 2017 yılında yapılan Referandum neticesinde kabul edilen Anayasa değişiklikleri ile tekrar AKP Genel Başkanı olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın son 20 yılda kamu gücünü en üst düzeyde elinde tutan tecrübeli bir siyasetçi olduğu kuşkusuzdur.
46. AİHM içtihadına göre siyasetçilere yönelik aşağılama veya hakarete karşı özel düzenlemeler ya da özellikle basın yoluyla işlenmesi halinde daha ağır cezalar uygulamak suretiyle siyasetçilere daha geniş bir koruma sağlanması kural olarak Sözleşme'nin ruhuna ve 10. maddesine aykırıdır.²⁸ Bu yönde ayrıcalıklı koruma, özellikle devlet başkanlarına, başbakanlara, bakanlara veya diğer üst düzey siyasetçilere sağlanamaz.²⁹ Çünkü devletin, devlet başkanının itibarını korumadaki menfaati, bu kişiye kendisi hakkındaki bilgi ve düşüncelerin yayılmasına karşı bireysel ayrıcalıklı bir statü veya özel koruma sağlamanın gerekçesi olamaz.³⁰ Dolayısıyla, Cumhurbaşkanının kendisi hakkında yapılacak haber ve kendisine yöneltilecek eleştiriler karşısında tahammül sınırının yüksek olması gerekmektedir.³¹

²⁶ *Von Hannover/Almanya (no.2)*, no. 40660/08 ve 60641/08, 7/2/2012, para. 99.

²⁷ AİHM'in kişilik hakları ile basın ve ifade özgürlüğü hakkının çatışma halinde olması durumunda uyguladığı denge testi için bkz. *Axel Springer AG/Almanya*, no. 39954/08, 7/2/2012; *Von Hannover/Almanya (no. 2)*, no. 40660/08 ve 60641/08, para. 108, bu yönde Anayasa Mahkemesi kararları için bkz. *İlhan Cihaner (2)*, no. 2013/5574, 30/6/2014, para. 74; *Kadir Sağdıç*, no: 2013/6617, 8/4/2015, para. 36.

²⁸ *Artun ve Güvener/Türkiye*, para. 31; *Önal/Türkiye (no. 2)*, para. 40; *Otegi Mondragon/İspanya*, para. 55; *Stern Taulats ve Roura Capellera/İspanya, Vedat Şorli/Türkiye*, para. 43.

²⁹ *Tuşalp/Türkiye*, no. 32131/08, 21.2.2012, para. 48.

³⁰ *Vedat Şorli/Türkiye*, para. 43

³¹ *Lingens/Avusturya*, para. 42; *von Hannover/Almanya*, no. 59320/00, 03.06.2004, para. 64.

47. Öte yandan, AİHM içtihadına bakıldığında siyasetçilere özellikle de Başbakan ve Devlet Başkanları'na yönelik olarak kullanılan “adi oportünist”, “ahlak dışılık” ve “şerefsizlik”³²; “geri zekalı”³³; “faşist geçmişe sahip”³⁴, “S...tir git salak”³⁵ gibi ifadeleri siyasi nitelikli sert eleştiri olarak değerlendirmiştir. *Önal/Türkiye (2)* kararında da başvurusunun dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e yönelik “uyuşturucu kaçakçılığı, devlet içindeki mafyayı yönetme, Kürtlere yönelik savaştan avantaj elde etme, daha önceki Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı yok etmeye çalışma ve devlet tarafından gerçekleştirilen cinayetleri meşrulaştırma” suçlamalarının ağır olduğunu belirtmekle birlikte bu ifadelerin Sözleşme kapsamında korunduğuna karar vermiştir. *Vedat Şorli/Türkiye* kararında da oldukça ağır eleştirel içeriğe sahip bir karikatür ve bir resim kolajının başvuru tarafından sosyal medyada paylaşılması nedeniyle ceza verilmesini Sözleşmenin ihlali olarak nitelendirmiştir.
48. Gazeteci Cem Şimşek'in dünyaca ünlü karikatüristler tarafından çizilen ve özellikle Alman basınında haberleştirilen karikatürleri www.evrensel.net İnternet haber sitesinde yayınlamaktan ibaret olan haberi Dünya basınında Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yönelik olarak yapılan eleştirilerin okuyuculara aktarılmasından ibaret olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, kamunun Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın izlediği dış politikanın uluslararası düzeyde ne şekilde eleştirildiğinin bilinmesinde yarar bulunduğu dikkate alınmalıdır.
49. Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi'nin gerekçeli kararında karikatürlerde yer alan ifadelerin hangi sebeple eleştiri olarak kabul edilemeyeceğine ve ne şekilde “*katılanın onur şeref ve saygınlığını rencide etmiş*” olduğuna dair herhangi bir değerlendirme yapmadığı ve AİHM ve AYM içtihadında geliştirilen ölçütlere uygun bir çatışan haklar incelemesi yapmadığı görülmektedir. Bu yönüyle, Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesinin, gerekçeli kararında yeterli bir değerlendirme yaptığını söylemek mümkün değildir.

d. Karikatürlerin Siyasi Bir Eleştiri Yöntemi Olması Yönünden Değerlendirme

50. Gazeteci Cem Şimşek Alman karikatüristlerin mizah ve eleştiri içeren karikatürlerini www.evrensel.net üzerinden haberleştirmiştir. Alman karikatüristler, İŞİD terör örgütünün eylemleri karşısında Türkiye'nin en yüksek statüdeki siyasi figürünü ve bu kişinin izlediği politikaları eleştirmiştir. Bilindiği üzere karikatür de bir ifade biçimidir ve siyasi bir hiciv yöntemi olarak kullanılabilir. Bu yönüyle, Cem Şimşek'in haberinde yer alan karikatürler de eleştirel bir ifade biçimidir. AİHM içtihadı ile sabit olduğu üzere eleştirinin şekli, ifadenin içeriği ile birlikte koruma altındadır.³⁶ AİHM, hicvi; temelinde yatan gerçekliği abartılı ve bozulmuş bir şekilde sunan sanatsal bir ifade ve sosyal bir eleştiri şekli olarak tanımlamış ve doğal olarak tahrik etme ve kışkırtma amacı güttüğünü ifade etmiştir.³⁷ Bu çerçevede “*eleştirel bir yazı türü olan hiciv yazıları[nın], başkaları açısından “değersiz” veya “yararsız” görülse bile kişilerin sübjektif değerlendirmelerinden bağımsız olarak ifade özgürlüğünün korumasında*” olduğu tespit edilmiştir.³⁸ Bu nedenle hiciv içeren ifadelerin

³² *Lingens/Avusturya*, no. 9815/82, 08.07.1986.

³³ *Oberschlick/Avusturya*, no. 11662/85, 23.05.1991.

³⁴ *Feldek/Slovakya*, no. 29032/95, 12.07.2001, para. 86, 90.

³⁵ *Eon/Fransa*, no. 26118/10, 14.03.2013, para. 59.

³⁶ *Tuşalp/Türkiye*, para. 48.

³⁷ *Grebneva ve Alisimchik/Rusya*, no. 8918/05, 22.11.2016, para. 59.

³⁸ *Önder Balıkcı, B. No: 2014/6009, 15.02.2017, para. 40.*

özenli bir şekilde değerlendirilmesi gerekirken bir siyasetçinin hicivli bir üslupla eleştirilmesi halinde siyasetçinin çok daha tahammüllü olması gerekmektedir.³⁹

51. Görüldüğü gibi hicivli ifadelerin ve de karikatürün gerçekliği abartılı ve bozulmuş bir şekilde sunması, kışkırtma ve tahrik etmeyi amaçlaması bu eleştiri biçimlerinin doğasından kaynaklanan bir durum olarak kabul edilmiştir. Özellikle siyasetçilere yönelik olduğunda bu ifade biçimlerinin çok daha hoşgörü ile karşılanması gerektiği tespit edilmiştir. Bir başka deyişle ifadenin biçimi de iletişimin bir parçası olarak içerikle birlikte korunmaktadır.⁴⁰ Bu nedenle hiciv içeren ifadelerin özenli bir şekilde değerlendirilmesi gerekirken bu tip ifade ve tartışmalar bakımından ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamaların kapsamının oldukça dar bir biçimde yorumlanması gerekmektedir⁴¹ ve bu konular hakkındaki ifadelerin sınırlandırılabilmesi için çok güçlü sebeplerin varlığı aranmaktadır.⁴² AİHM'in bu yorumu; 1986 yılından beri tutarlı şekilde belirttiği siyasetlere yönelik eleştirilerin kabul edilebilirlik sınırlarının, özel bir şahsa göre çok daha geniş olduğu tespitinin özel bir görünümüdür.⁴³ Bir ifade yöntemi olarak karikatürler bir durumu abartarak, olduğundan farklı göstererek okuyucuyu güldürmeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan, habere konu karikatürlerin de karikatür sanatına haiz özel koşullar kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.
52. Davaya konu haber incelendiğinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dünyadaki karikatüristlerin çizimlerinde ne şekilde ele alındığı belirtilerek söz konusu çizimlere yer verildiği görülmektedir. Bunun AİHM içtihadı ile sabit olduğu üzere ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesinin, karikatürlerin bir eleştiri biçimi olduğunu dikkate almadığı ve bu eleştiri biçiminin kendine has sanatsal unsurları yönünden bir değerlendirme yapmadığı görülmektedir.

e. Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği Açısından Değerlendirme

53. Türk Ceza Hukuku, evrensel hukuk ilkeleri ile uyumlu bir şekilde ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesini kabul etmiştir. Gerçekten de Türk Ceza Kanunu'nun 20. maddesinin 1. fıkrası uyarınca "*Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz*". Aynı yasanın 21. maddesine göre de "*Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir*".
54. 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanununun 4. maddesi ise içerik sağlayıcıların sorumluluğunu düzenlemiştir. Söz konusu hükmün 2. fıkrasına göre, "*İçerik sağlayıcı, bağlantı sağladığı başkasına ait içerikten sorumlu değildir. Ancak, sunuş biçiminden, bağlantı sağladığı içeriği benimsediği ve kullanıcının söz konusu içeriğe ulaşmasını amaçladığı açıkça belli ise genel hükümlere göre sorumludur*". Dolayısıyla, bir kişinin başkasına ait içerikten sorumlu tutulabilmesi için bu kişinin söz konusu içeriğin benimsemesi gerekmektedir.
55. Gazeteci Cem Şimşek'in haberi incelendiğinde Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında herhangi bir değer yargısına yer vermediği görülmektedir. Cem Şimşek'in, karikatürleri çizen veya ilk kez yayınlayan kişi konumunda olmadığı anlaşılmaktadır. Sanık Gazeteci esasen meşhur karikatüristlerin Dünya ve

³⁹ *Alves De Silva/Portekiz*, no. 41665/07, 20.10.2009, para. 27,28; *Vereinigung Bildender Künstler/Avusturya*, no. 68354/01, 25.02.2007, para.33.

⁴⁰ *Tuşalp/Türkiye*, no. 32131/08, 21.2.2012, para. 48).

⁴¹ *Sürek/Türkiye (1)* no. 26682/95, 08.07.1999, para 61.

⁴² *Taranenko/Rusya*, no. 19554/05, 13.10.2014, para. 77.

⁴³ *Lingens/Avusturya*, no. 9815/82, 08.07.1986, para. 42.

Türkiye kamuoyu gündemini yakından ilgilendiren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın eylem ve söylemlerine ilişkin olarak çizilen karikatürlerini derleyerek haber yapmıştır. Söz konusu karikatürlerin tamamı dünyaca ünlü karikatüristler tarafından çizilmiş ve Cem Şimşek'in haberinden önce yayımlanmıştır. Ortalama bir İnternet kullanıcısının bu karikatürlere kolaylıkla erişebileceği söylenebilir. Bu kapsamda, başka kişilerin oluşturduğu içeriklerin aynen paylaşılmasının bu içeriklerin "benimsenmesi" anlamına geldiği söylenemez. Öte yandan, haberde Gazeteci Cem Şimşek'in bu karikatürleri çizen kişilerin görüşlerini benimsediğini gösterir herhangi bir ifadeye yer vermediği görülmektedir.

56. AİHM içtihadına göre yazı ve yorumlardan ötürü aktaran konumunda olan servis sağlayıcılar veya haber sitelerinin sorumluluğuna gidilemez.⁴⁴ Mahkeme ayrıca, aktaran kişinin sorumlu tutulmasını İnternet üzerinden bilgi aktarımını zedeleyecek ölçüsüz bir tedbir olarak değerlendirmiştir.⁴⁵
57. Dolayısıyla, Gazeteci Cem Şimşek'in başkaları tarafından çizilen ve İnternet üzerinden kolaylıkla erişilebilecek karikatürleri haberleştirerek Türk kamuoyuna aktarması sebebiyle cezai sorumluluğuna gidilmesinin AİHM içtihadı çerçevesinde ölçüsüz bir tedbir olduğu ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi ile çeliştiği söylenebilir. Haberde yer alan karikatürler gerçekten Almanya basınında gündem olmuştur. Cem Şimşek ise bu karikatürleri Türk kamuoyuna aktarmıştır. Bu kapsamda, mahkeme kararında Gazeteci Cem Şimşek hakkında ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi yönünden bir değerlendirme yapılmaması eksik bir incelemenin mevcudiyetine işaret etmektedir.

f. Haberin Cumhurbaşkanı Erdoğan Üzerindeki Etkisi Bakımından

58. Kişilik haklarına bir saldırıdan dolayısıyla da hakaret suçunun oluştuğundan bahsedilebilmesi için kişilik haklarına yönelik olarak var olduğu iddia edilen saldırının belirli bir yoğunluk, ciddiyet ve etkililikte olması gerekmektedir.⁴⁶
59. Anayasa Mahkemesi *Mustafa Tepeli Başvurusu*⁴⁷ hakkında verdiği kararında açıkça; bir hakareten bahsedilebilmesi için ifade hakaret iddiasında bulunan kişiye yönelik suçlayıcı ve ima edici ifadeler içerse dahi, ifadenin hak ve özgürlüğe ciddi bir etkisi olması gerektiğini ifade etmiş, daha da önemlisi Mahkeme hakaret iddiasında bulunan kişinin önemli olumsuz sonuçlarla karşılaştığının yeterli delillerle ispatını aramıştır. Aksi halde hakaret olduğu iddia edilen ifade, bir toplumda yaşıyor olmanın kabul edilebilir bir bedeli olarak değerlendirilmiş ve bu tip bir durumda kamu davasının açılması meşru görülmemiştir.⁴⁸
60. Somut olay bakımından Cem Şimşek'in Almanya medyasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın IŞİD ve YPG'ye karşı izlediği politikalar üzerine hazırlanan karikatürleri Türkçe'ye tercüme ederek okuyuculara sunduğu haber 01.08.2015 tarihlidir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise 10.07.2018 tarihinde şikâyetle bulunarak Cem Şimşek'in TCK'nın 299. maddesinde düzenlenen Cumhurbaşkanı'na Hakaret suçundan cezalandırılmasını talep etmiştir.
61. Görüleceği üzere, haberin yayımlandığı tarih ile şikâyet arasında yaklaşık üç yıl bulunmaktadır. Bu kapsamda, üç yıla yakın sürede haberin güncelliğini kaybettiği söylenebilir. Bu haber sebebiyle

⁴⁴ *Magyar Tartalomsgéltatók Egyesülete/Macaristan*, no. 22947/13, 02.02.2016, para.79; *Tamiz/Birleşik Krallık*, no. 3877/14, 19.09.2017, para. 83-84

⁴⁵ *Pihl/İsveç*, no: 74742/14, 07.02.2017, para.31

⁴⁶ *Kadir Sağdıç*, B.No: 2013/6617, 8/4/2015, para. 39; *İlhan Cihaner*, no. 2013/5574, 30/6/2014, para. 45, 56, *AİHM Erla Hlynsdottir/İzlanda (No. 3)*, no: 54145/10, 02.06.2010, para. 60, *Mater/Türkiye*, no: 54997/08, 16.07.2013, para.52, *Axel Springer AG/Almanya*, no. 39954/08, 07.02.2012, para. 83.

⁴⁷ *Mustafa Tepeli Başvurusu*, no. 2014/5831, 01.03.2017.

⁴⁸ *İbid.* para. 30-31.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın özel yahut profesyonel yaşamı üzerinde herhangi bir olumsuz etkinin meydana geldiği söylenemez. Nitekim, Cumhurbaşkanı Erdoğan, dosyaya aksinin gösterir herhangi bir delil sunmamıştır. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı'nın saygınlığında veya itibarında bir azalma gerçekleştiğine dair dosyaya herhangi bir bilgi sunulmadığı görülmektedir. Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesinin, haber yayımlandıktan üç yıl sonra haberin Cumhurbaşkanı Erdoğan üzerinde ne şekilde bir etki doğurduğu üzerine herhangi bir araştırma gerçekleştirmediği gözlemlenmektedir.

g. Yargılamanın Caydırıcı Etki Bakımından Değerlendirilmesi

62. AİHM içtihadına göre ifade ve basın özgürlüğü kapsamındaki eylemler dolayısıyla soruşturma ve kovuşturma açılması bile başlı başına ifade özgürlüğüne müdahale oluşturur. Zira, gazetecilerin soruşturma ve kovuşturma tehdidi altında kalması basın mensuplarını kamu yararına ilişkin tartışmalara katılmaktan caydırabilir ve basının öğrenilmesinde kamu yararı bulunan konularda haber yapmaktan kaçınması sonucunu doğurabilir. Bu durumun ise basının, basın ve ifade özgürlüğüyle güvence altına alınan işlevlerini yerine getirmekten imtina etmesine sebep olacağı ve dolayısıyla caydırıcı bir etkiye (*chilling effect*) sebep olacağı açıktır. Nitekim, AİHM, birçok kararında bir kişiyi gelecekte benzer beyanlarda bulunmaktan vazgeçirebilecek ifade ve basın özgürlüğünün kullanımına ilişkin yaptırım korkusunun, caydırıcı etkiye sebep olduğunu belirterek ifade ve basın özgürlüğü hakkının ihlaline hükmetmiştir.⁴⁹
63. Somut olayda Gazeteci Cem Şimşek, Almanya'da ve Alman karikatüristler tarafından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın eleştirel bir şekilde resmedildiği karikatürleri Türkçeye çevirerek okuyucular ile paylaştığı haber sebebiyle 11 ay 20 gün hapis cezası ile cezalandırılmıştır ve ceza ertelenmiştir. Soruşturmanın başladığı tarihten bu yana aradan yaklaşık beş yıl geçmiştir. Gazeteci Cem Şimşek vekilinin mahkûmiyet kararına karşı Yargıtay nezdinde temyiz yoluna başvurmuş olması itibariyle dosya halen derdesttir. Ceza ertelenmiş olsa dahi cezanın Gazeteci Cem Şimşek'in temel hak ve özgürlüklerine yönelik bir müdahale oluşturduğu söylenebilir. Dosyanın derdest olması sebebiyle ceza tehdidinin henüz sona ermediği görülmektedir.

5. Sonuç

64. İFÖD, Evrensel isimli İnternet haber sitesinin yazı işleri müdürü Cem Şimşek'in 01.08.2015 tarihinde yapmış olduğu "*Alman karikatüristler Erdoğan'ı fena çizdi*" başlıklı haberi sebebiyle Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunu düzenleyen TCK'nın 299. maddesi kapsamında devam eden yargılamasını Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından belirlenen kriterler ışığında değerlendirmiştir.
65. İlk olarak, yargılama süresince gerek Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi'nin gerek mahkûmiyet kararına karşı yapılan istinaf başvurusunu inceleyen İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi'nin sanık tarafından ileri sürülen savunmaları somut bir şekilde incelememiştir. Dolayısıyla, yargılamanın gelinen aşaması itibariyle sanığın gerekçeli karar hakkından yeterince ve layıkıyla faydalanamadığı gözlemlenmiştir.
66. Öte yandan, her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile TCK'nın 299. maddesinin AİHS'in 10 maddesi ile çeliştiği tespit edilmiş ve Anayasanın 90. maddesi insan haklarına ilişkin sözleşmelerle çatışan yasaların uygulanmamasını gerektiriyorsa da Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi ile birlikte İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi, Cumhurbaşkanı'na hakaret

⁴⁹ *Lombardo ve diğerleri/Malta*, no., 24.04.20077333/06, para. 61, *Association Ekin/Fransa*, no. 39288/98, 18.01.2000 ve *Aktan/Türkiye*, no. 20863/02, 23.09.2008, para. 27-28.

suçunu düzenleyen TCK'nın 299. maddesini uygulamaya devam etmiştir. Anayasa'nın 90. maddesinde düzenlendiği üzere söz konusu suç esasen zımni olarak ilga edilmiştir. İlk derece mahkemelerinin uluslararası standartları dikkate almayarak Gazeteci Cem Şimşek'in mahkûmiyeti yönünde karar vermesi uluslararası standartların yerel düzeyde yeterince dikkate alınmadığına işaret etmektedir.

67. Mahkûmiyet kararına konu haberdeki karikatürler incelendiğinde gerçekten de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ve siyasi tercihlerinin eleştirildiği görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı ile sabit olduğu üzere kamu gücünü en üst düzeyde elinde tutan tecrübeli bir siyasetçi olan Cumhurbaşkanı'nın hakkındaki eleştirilere katlanma yükümlülüğü bulunmaktadır. Karikatür ise eleştirinin ifade edilmesine imkân tanıyan bir araç mahiyetindedir. Ancak, ilgili mahkemeler habere konu karikatürlerin eleştiri amacıyla çizildiği ve karikatürlerin siyasi konularda eleştiri yapılmasına imkân veren bir araç olduğu üzerinde durmamıştır.
68. Yabancı basında Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yönelik olarak yapılan eleştirilerin öğrenilmesinde kamusal yarar bulunduğu yerel mahkemeler tarafından değerlendirilmeyen bir diğer konudur. Ayrıca Gazeteci Cem Şimşek'in karikatürlerin çizeri olmamasına rağmen söz konusu karikatürlerde yer alan eleştiri ve ifadelerden sorumlu tutulmasının ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık taşıdığı söylenebilir. Zira, Gazeteci Cem Şimşek'in haberinde yabancı basında yayınlanan Cumhurbaşkanı'na yönelik eleştiri içeren karikatürleri Türk basınına taşıyarak kamuoyuna aktarmıştır.
69. Ayrıca, ilk derece mahkemesi ve bölge adliye mahkemesinin davaya konu haberin Cumhurbaşkanı Erdoğan üzerinde nasıl bir etkiye sebep olduğunu tartışmadığı gözlemlenmiştir. Haberin 01.08.2015 tarihinde yayımlandığı ve soruşturmanın Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından verilen 10.07.2018 tarihli şikâyet dilekçesi ile başladığı dikkate alındığında haberin yayınlanmasından sonra geçen üç yıl içinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söz konusu haberden ne şekilde etkilendiğine dair bir değerlendirmenin yapılmadığı gözlemlenmiştir.
70. Somut olayda olduğu üzere Cumhurbaşkanı'nı eleştiren sanatçılar tarafından meydana getirilen eserlerin kamuoyuna aktarılmasından ibaret olan bir eylem sebebiyle Gazeteci Cem Şimşek hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi ayrıca caydırıcı etki bakımından da incelenmelidir. Salt başkaları tarafından yapılan eleştirilerin kamuoyuna aktarılması amacıyla kaleme alınan bir haber sebebiyle mahkûmiyet kararı verilmesi gazetecilerin eleştirileri kamuoyuna aktarmak amacıyla haber kaleme almasından kaçınması sonucunu doğurabilecektir. Bu durum ayrıca eleştirileri aktarmanın ötesinde özellikle eleştiride bulunan kişilerin de ceza yargılaması ile karşılaşabileceği varsayımıyla gazetecilik görevini yerine getirmesine engel olabilecektir. Dolayısıyla, Bakırköy 27. Asliye Ceza Mahkemesi ile birlikte İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi'nin mahkûmiyet kararı gazeteci olan sanığın basın görevini yerine getirmekten kaçınmasına sebep olarak sanık üzerinde caydırıcı etki meydana getirme ihtimali taşıdığı belirtilmelidir.

1. Kaynaklar

a. Kararlar

i. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

- *Cumhuriyet Vakfı/Türkiye* (no. 28255/07, 08.10.2013)
- *H/Belçika* (no. 8950/80, 30.11.1987)
- *Georgiadis/Yunanistan* (no. 21522/93, 29/05/1997)

- *Colombani ve diğeri/Fransa* (no. 11798/85, 23/4/1992)
- *Eon/Fransa* (no. 26118/10, 14.03.2013)
- *Otegi Mondragon/İspanya*, (no. 2034/07, 15/03/2011)
- *Stern Taulats ve Roura Capellera/İspanya* (no. 51168/15 51186/15, 13.03.2018)
- *Vedat Şorli/Türkiye* (no. 42048/19, 19.10.2021)
- *Artun ve Güvener/Türkiye* (no. 75510/01, 26.06.2007)
- *Önal/Türkiye* (no. 2), (no. 44982/07, 02.07.2019).
- *Altuğ Taner Akçam/Türkiye*,no: 27520/07, 25.10.2011
- *Dilipak /Türkiye* (29680/05, 15.09.2015)
- *Tuşalp/Türkiye* (no. 32131/08, 21.02.2012)
- *Sürek/Türkiye* (1) no. 26682/95, 08.07.1999.
- *Aktan/Türkiye*, no. 20863/02, 23.09.2008.
- *Von Hannover/Almanya*, (no. 59320/00, 03.06.2004)
- *Von Hannover/Almanya (no.2) [BD]* (40660/08 ve 60641/08, 07.02.2012)
- *Axel Springer AG/Almanya, [BD]*, (no. 39954/08, 07.02.2012)
- *Lingens/Avusturya* (no. 9815/82, 08.07.1986)
- *Lombardo ve diğeri/Malta* (no. 7333/06, 24.04.2007)
- *Association Ekin/Fransa* (no. 39288/98, 18.01.2000)
- *Dickinson/Türkiye* (no. 25200/11, 02.02.2021)
- *Oberschlick/Avusturya*, (no. 11662/85, 23.05.1991)
- *Feldek/Slovakya* (no. 29032/95, 12.07.2001)
- *Grebneva ve Alisimchik/Rusya* (no. 8918/05, 22.11.2016)
- *Alves De Silva/Portekiz*, (no. 41665/07, 20.10.2009)
- *Vereinigung Bildender Künstler/Avusturya*, (no. 68354/01, 25.02.2007)
- *Taranenko/Rusya* (no. 19554/05, 13.10.2014)
- *Magyar Tartalomsgazdálkodók Egyesülete/Macaristan*, (no. 22947/13, 02.02.2016)
- *Tamiz/Birleşik Krallık*, (no. 3877/14, 19.09.2017)
- *Pihl/İsveç* (no. 74742/14, 07.02.2017)
- *Erla Hlynsdottir/İzlanda (No. 3)* (no. 54145/10, 02.06.2010)
- *Mater/Türkiye*, (no. 54997/08, 16.07.2013)

ii. Anayasa Mahkemesi

- *Abdullah Topçu*, (no. 2014/8868, 19.04.2017)

- *Vedat Benli* (no. 2013/307,16.05.2013)
- *Ahmet Sağlam* (no. 2013/3351, 18.09.2013)
- *Ruşen Melih Nebigil* (no. 2014/2037, 17.07.2018)
- *Sebahat Tuncel (2)* (no. 2014/1440, 26.02.2015)
- *Mustafa Ali Balbay* (no. 2012/1272, 04.12.2013)
- *Sencer Başat ve diğerleri* (no. 2013/7800, 18.06.2014)
- *Sevim Akat Ekşi* (no. 2013/2187, 19.12.2013)
- *Neşe Aslanbay Akbıyık*, (no. 2014/5836, 16.04.2015)
- *Gülsim Genç*, (no. 2013/4439, 06.03.2014)
- *İlhan Cihaner (2)*,(no: 2013/5574, 30/6/2014)
- *Kadir Sağdıç*, (no. 2013/6617, 08.04.2015)
- *Önder Balıkçı*, (no. 2014/6009, 15.02.2017)
- *Mustafa Tepeli Başvurusu* (no. 2014/5831, 01.03.2017)

b. Haberler

1. BBC News, “Turkey v Syria's Kurds v Islamic State”, 23.08.2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-33690060>, Erişim Tarihi 21.06.2022.
2. DW Türkiye, “Bakan Leyen'e Türkiye tepkisi”, 26.07.2015, <https://www.dw.com/tr/bakan-leyen-t%C3%BCrkiye-tepkisi/a-18607556>, Erişim Tarihi: 21.06.2022.
3. DW Türkiye, “Almanya'da Türkiye endişesi”, 02.08.2015, <https://www.dw.com/tr/almanyada-t%C3%BCrkiye-endi%C5%9Fesi/a-18622866>, Erişim Tarihi: 21.06.2022.